

Itsenäisyyttä ja itsellisyyttä

Itsenäisyyspäivä tuo mieleen monenlaisia ajatuksia. Kaikki ne kuitenkin tavalla tai toisella liittyvät riippumattomuuteemme. Suomi juhlii kohta itsenäisyytensä 67. vuosipäivää; niin moneen vuoteen emme

ole olleet riipuksissa muista maista. Monen mieleen tulee myös se, että ainakin suhteellinen henkilökohtainen itsenäisyys, henkinen riippumattomuus, on mahdollista vain itsenäisen valtion kansalaisille. Huvittavaa asiassa on, että valtio jakelee itsenäisyyspäivänä kansalaisilleen erilaisia riipuksia. Joku niitä ehkä suorastaan odottaa; arvelee kai, että mitä vahvemmin on valtion riipuksissa, sitä itsenäisempi on ja sitä vähemmän siis mistään riipuksissa.

Sanallisen tunnuksen itsenäisyyden käsite sai suomen kielessä jo vuosien 1836 ja 1837 seuduissa; silloin Elias Lönnrot käytteli Mehiläinen-lehtensä historialiitteessä *itsenäinen*-adjektiivia samaan tapaan kuin ruotsalaiset jo toistasataa vuotta olivat käyttäneet adjektiivia *självständig*. Aivan nykyaikaisesti *itsenäinen*-sanaa viljeli 1840-luvulla mm. Volmari Kilpinen, tällä lailla: »Syy tähän Suomenkansan pitkälliseen nuorukaisuuteen oli varmaan, että se alkuisessa, itsenäisessä tilassansa, niin sangen vähän oli yhtynyt ja kansastunut, ennen kun se -- vaipui Ruotsalaisten alamaiseksi ja yhteyteen.»

Ennen kuin *itsenäinen* lopullisesti vakiintui, sillä ehti kuitenkin olla myös kilpailijoita. 1840-luvulla niitä olivat mm. *itsetyinen*, *itsepäällinen*, *itsinäinen* ja *omavaltainen*. Suometar-lehdessä 1848 vilahuttaa samassa tehtävässä *itsellinen*. Italian vapausliikkeestä puhuessaan lehti kirjoittaa: »Italian itselliseksi pyrkiminen tällä kertaa ei onnistunut.»

Tämä *itsellinen* on sekä varhaishistorialtaan että kaikkein uusimmilta vaiheiltaan kiintoisa sana. Se on syntynyt kieleen jo ennen kuin *itsenäinen* ja saanut alun pitäen hiukan toisenlaisen, useimmiten substantiivisen merkityksen. Daniel Jusleniuksen sanakirja tietää jo 1745, että *itzellinen* on ruotsiksi 'pinhyses' ja latinaksi 'inguilinus', toisin sanoen vuokralainen, loinen. Tarkkaan sanoen *itsellinen* merkitsi Suomen vanhoissa maalaisoloissa tilapäisansioilla elävää tilatonta ihmistä, jolla ei ollut vakinaista tointa eikä omaa viljelystä. Länsi-Suomen koturit, Keski-Suomen kestit, Itä-Suomen loiset ja

läksiäimet olivat hekin tilattomia; he asuivat talojen nurkissa, eivät maksaneet vuokraa mutta tekivät asumisensa korvaukseksi talon pikku töitä.

Itsellisiä tuossa vanhassa merkityksessä ei enää ole. Mutta viime aikoina tämä sana on ruvennut tekemään uudestaan tuloaan kieleen, nyt tavallisesti adjektiivina. Lähinnä 'itsenäistä' se silloin tuntuu tarkoittavan, vaikka ehkä siihen joskus liittyy myös jonkinlaisen henkisen tai aineellisen omavaraisuuden mielikuva. Jokin esimerkki:

»Jos ajatellaan Toijalaa ja Tamperetta tai Harjavaltaa ja Poria, niin kyllä Toijala oli jollain tapaa itsellisempi paikkakunta.» (Viikkolehdestä 1968.)

»Vai olivatko yksinkertaisesti vain hänen elämänhalunsa ja toimintatarpeensa niin voimakkaita, vai oliko hän niin itsellinen ettei antanut sitoa itseään ja katsoi parhaimmaksi hakeutua muihin maisemiin innokkaan vääpelin lähettäviltä?» (Menestysromaanista 1971.)

»Vaikka messualueella on kaukolämpö, on näyttelyssä kymmenen taloa, jotka on tarkoitettu energiaomavaraisiksi tai ainakin verrattain itsellisiksi.» (Sanomalehdestä 1980.)

Tuorein näyte sattui haaviini taannoin Helsingin Sanomista: »Pohjanmaalta kuuluu jälleen itsellisiä äänenpainoja, ruotsinkielisen kansanosan puhetta tällä kertaa.»

Mikäpä noissa. Tuntuu kumminkin siltä, että *itsellinen* on nyt turhaan leviämässä aloille, joissa hyvin tultaisiin toimeen joko Lönnrotin *itsenäisellä* tai paljon myöhemmällä uudissanalla *omavarainen*, ehkä joskus myös sanalla *omintakeinen*. Sitä paitsi: on todellinen ilmaisutarve, johon *itsellistä* kaivataan ja johon sitä on jonkin verran käytettykin.

Tarkoitan sitä, minkä nimityksen Suomessa saa vakinaista työnantajaa vaila oleva toimittaja, taiteilija, kääntäjä tai muu henkisen työn tekijä. Vanha substantiivi *itsellinen* on tavallaan vapautunut tähän tehtävään, joka on sen alkuperäistä tehtävää ihanteellisen lähellä. Vaihtoehtona ei tunnetusti ole sen parempaa kuin

Kielemme käytäntö

englannista lähtenyt keihäällisen palkkasoturin nimitys »free-lance» (joskus myös »free-lancer»). Eiköhän itsenäisyyspäivänä voisikin juhlia kielellistä omavaraisuuttamme niin, että »friilanssaus» vih-

doin kiikutettaisiin kaatopaikalle ja vaihdettaisiin itsellisyyteen?

TERHO ITKONEN